

Joanna Maria Garbula

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Życie codzienne zapisane w fotografiach Analiza fotografii jako materiału empirycznego

Zagadnienia wprowadzające

Ludzie mówią fotografiami¹.

Dzisiaj widzę fotografię wszędzie, podobnie jak wszyscy inni².

Życie codzienne można opisać jako zwyczajność – powtarzający się rytm każdego dnia, utarte sposoby myślenia o rzeczywistości, obszar doświadczeń najbliższy każdemu człowiekowi. Na codzienność składają się rzeczy konkretne i uchwytnie, rytuały i zjawiska powtarzalne. Nie ma wśród badaczy zgody co do potrzeby definiowania codzienności³. Część z nich stoi na stanowisku, że codzienność, „nieuchronna jak pogoda”⁴, nie potrzebuje definicji, inni skłaniają się do jej formułowania. Diane Watson definiuje codzienność jako „nawykowe, rutynowe, samo-oczywiste i przyziemne aspekty życia, które przyjmujemy bezrefleksyjnie i których nie czynimy tematem krytycznych pytań”⁵. Definiowanie życia codziennego jest też

¹ S. Pink: *Doing Visual Ethnography*. London: Sage, 2001, s. 74.

² R. Barthes: *Światło obrazu: uwagi o fotografii*. Przeł. J. Trznadel. Warszawa: Wydawnictwo „KR”, 1996, s. 16.

³ M. Bogucka: *Życie codzienne – spory wokół profilu badań i definicji*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1996, T. 44, nr 3.

⁴ R. Sulima: *Antropologia codzienności*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000, s. 7.

⁵ D. Watson: *Home from Home: the Pub and Everyday Life*. In: *Understanding Everyday Life*. Eds. T. Bennet, D. Watson. Oxford: Blackwell, 2002, s. 272, tłum. – J.M.G.

możliwe poprzez wymienienie cech charakterystycznych, które można przypisać codziennym zdarzeniom i praktykom. Zdaniem Piotra Sztompki⁶, codzienność wiąże się z: brakiem izolacji, powtarzalnością zdarzeń, przebiegiem według algorytmu, automatyzmem działań, fizycznością, intelektem i emocjami, spontanicznością i wyobraźnią, określonymi miejscami, epizodami dłuższymi i krótszymi. Na codzienność składają się również kultura materialna, warunki egzystencji, życie rodzinne, szeroko pojęta konsumpcja itd.⁷

Erving Goffman, przyjmując perspektywę przedstawienia teatralnego, z określonymi regułami dramatycznymi, badał ludzi w sytuacjach codziennych. Zdaniem tego socjologa, życie codzienne przebiega w teatrze z ludźmi, przede wszystkim „akrobatami i graczami”. Przywołany autor „rozważał sposób przedstawiania przez jednostkę siebie i swojej działalności innym ludziom w sytuacjach codziennych, sposoby kierowania przez nią wrażeniem, jakie robi na innych, oraz to, na co może i na co nie może sobie ona pozwolić, w trakcie danego występu”⁸.

Życie codzienne to nie tylko teraźniejszość, lecz także przeszłość. Każdy z nas może przedstawić swoją historię codzienności czy szerzej: historię osób, które w tej codzienności wspólnie uczestniczyły. Zdaniem Marii Boguckiej⁹, codzienność przynależy zarówno do historii życia „prostych, szarych ludzi”, jak i do historii władców, intelektualistów i polityków. Ten pogląd podziela Piotr Sztompka¹⁰, który nie przeciwstawia życia codziennego „pospółstwa” życiu codziennemu „elit” ani codzienności – życiu odświeżonemu z praktykami religijnymi, magicznymi, rytualnymi, symbolicznymi; badacz łączy życie codzienne – prywatne ze zdarzeniami publicznymi. W niniejszym artykule przyjmuję takie rozumienie życia codziennego.

Codziennością, jako kategorią badawczą rozpatrywaną z perspektywy przeszłości, zajmowali się badacze z francuskiej szkoły historyków *Annales*¹¹; przez nich „życie codzienne było pojmowane przede wszystkim jako

⁶ P. Sztompka: *Życie codzienne – temat najnowszej socjologii*. W: *Socjologia codzienności*. Red. P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2008, s. 24–25.

⁷ J.M. Garbula: *Znaczenia historyczne w edukacji początkowej. Narracyjne konstruowanie historii rodzinnych*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2010.

⁸ E. Goffman: *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Przeł. H. Datner-Śpiwak, P. Śpiwak. Oprac. i słowem wstępnym opatrzył J. Szacki. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2008, s. 27.

⁹ M. Bogucka: *Życie codzienne...*, s. 248 i nast.

¹⁰ P. Sztompka: *Życie codzienne...*, s. 24.

¹¹ Francuska szkoła historyków *Annales* przeciwstawiała historii narracji – historii problemowej i odeszła od historii dotyczących wielkich wydarzeń do mikrohistorii, w tym historii życia codziennego, historii kobiet.

odhierarchizowanie historii, przeciwstawienie historii »wydarzeniowej«, zwrócenie uwagi na egzystencję »szarego człowieka«, skazanego dotychczas na anonimowość¹².

Słowo „fotografia” wywodzi się od greckich słów: *phōtós* – ‘światło’ i *gràphō* – ‘piszę, rysuję’¹³, co oznacza pisanie, rysowanie za pomocą światła. Użycie tego terminu po raz pierwszy przypisuje się francuskiemu malarzowi i wynalazcy Herkulesowi Florence’owi. Narodzinom fotografii sprzyjały: skonstruowanie aparatu fotograficznego (urządzenia *camera obscura*) oraz badania chemiczne prowadzące do wynalezienia materiału światłoczułego (odkrycie azotanu srebra czy chlorku srebra). Oficjalnie za początek fotografii uznaje się rok 1839, kiedy to wynaleziono unikatowy obraz zwany dagerotypem. W początkowym okresie fotografią zajmowali się wyłącznie artyści, którzy rejestrowali człowieka i jego działania. Pierwszy portret fotograficzny powstał we wrześniu 1839 roku. Początkowo fotografia służyła przede wszystkim arystokracji, a wraz z rozwojem tej techniki, wzrostem jej dostępności i demokratyzacją korzystały z niej kolejno niższe warstwy społeczne: mieszczaństwo i chłopstwo. Technika fotografii rejestrowano także tematykę społeczną – sytuację człowieka wynikającą ze zróżnicowania klasowego, z nierówności płci, cech kulturowych i fizycznych społeczeństw itd. Rok 1861 przyniósł pierwszą trwałą barwną fotografię i nowy jej rodzaj, jakim była fotografia pocztówkowa, dokumentująca między innymi miejsca odległe i egzotyczne. Do czasu wyprodukowania lekkiego aparatu fotograficznego (1888) fotografie wykonywane były wyłącznie przez zawodowców, natomiast wynalazek amerykańskiej firmy Kodak umożliwił rozwój masowej fotografii amatorskiej. Utrwalanie, przechowywanie i przekazywanie wizerunku własnego oraz najbliższych uruchomiło interakcje społeczne na niespotykaną dotąd skalę.

Początek XX wieku to dalszy rozwój fotografii krajoobrazowej – jako kontynuacji „fotografii ojczystej”, ale i reportażowej, stosowanej w polityce. Dzięki rozpowszechnieniu fotografii małoobrazkowej i popytowi na fotoreportaż nastąpił rozwój fotografii prasowej, przydatnej szczególnie do rejestrowania wydarzeń wojennych (powstał na przykład bogaty materiał z wojny rosyjsko-japońskiej 1904–1905). Pojawiły się też pierwsze próby eksperymentowania z fotografią – zaczęto wykorzystywać nowatorskie techniki i zajmować się nową tematyką; równocześnie wzrosło zapotrzebowanie na fotografię komercyjną. Na wzrost zainteresowania fotografią, zwłaszcza amatorską, miało również wpływ wynalezienie w 1975 roku cyfrowego aparatu fotograficznego Polaroid, który zapewnił

¹² T. Szarota: *Życie codzienne – temat badawczy czy tylko popularyzacja*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1996, nr 3, s. 239.

¹³ *Słownik wyrazów obcych*. Red. J. Tokarski. Warszawa 1980, s. 230, 231.

autonomię fotografującemu i umożliwił mu niemal natychmiastowe wywołanie zdjęcia. Pojawienie się aparatów cyfrowych wraz z programami do cyfrowej obróbki zdjęć i kartami pamięci sprawiło, że zmalała liczba wykonywanych odbitek materialnych, wzrosła dostępność fotografii, a także otworzyły się nieograniczone możliwości komputerowej manipulacji obrazem.

Założenia badawcze

Moją intencją było ukazanie jednego z możliwych sposobów wykorzystania fotografii – obrazowego przedstawienia tworzonego przez ludzi – do badania życia społecznego. Piotr Sztompka¹⁴ wyróżnił kilka metod i technik badawczych związanych z fotografią; są to: obserwacja z użyciem aparatu fotograficznego, analiza treści serii zdjęć tych samych obiektów lub sytuacji, wywiad z interpretacją fotografii. Opisana przez Sztompkę została również Williama Thomasa i Floriana Znanieckiego metoda dokumentów osobistych, wsparta na koncepcji współczynnika humanistycznego F. Znanieckiego, w myśl której wszelkie dane działania są wytworem jednostek i grup żyjących w konkretnym miejscu i czasie, badacz zaś winien patrzeć na owe działania oczami ich uczestników¹⁵. Początkowo do dokumentów osobistych zaliczano tylko teksty pisane (listy, pamiętniki, notatki itd.), będące subiektywnymi interpretacjami dotyczących konkretnych ludzi zdarzeń, doświadczeń związanych z codziennym życiem. Z czasem przyjęto szersze rozumienie dokumentów osobistych i zaliczono do nich – obok form pisemnych (w tym wiadomości e-mail) – formy mówione w „trybie domowym”, a także fotografie prywatne wykonane przede wszystkim przez amatorów, nieoczekujących korzyści materialnych. Wielu badaczy¹⁶ traktuje fotografie jak tekst, ponieważ obraz, niczym tekst, zawiera informacje, wiedzę, doświadczenia, emocje, doznania artystyczne, wartości osób go tworzących.

Przedmiotem podjętych przeze mnie badań było życie codzienne zapisane w fotografiach amatorskich znajdujących się w prywatnych zasobach badanych. Zasadniczym celem badań było rozpoznanie kontekstów i aspektów życia codziennego odzwierciedlonych na zebranych do badań fotografiach. W obrębie tego celu mieściły się następujące zamierzenia badawcze: zebranie fotografii (po dwie fotografie z własnych kolekcji osób

¹⁴ P. Sztompka: *Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005, s. 50–70.

¹⁵ F. Znaniecki: *On Humanistic Sociology*. Ed. R. Bierstedt. Chicago: The University of Chicago Press, 1969, s. 137.

¹⁶ M. Emmison, P. Smith: *Researching the Visual*. London: Sage, 2000, s. 39.

badanych, związane z kampusem uniwersyteckim Kortowo w Olsztynie; badani to 50 osób w wieku 20–70 lat), dokonanie analizy danych wizualnych, rozpoznanie kontekstów i aspektów życia codziennego badanych. Osoby badane dokonywały selekcji fotografii i przedstawiały te z nich, które wpisane są w biografię badanych lub biografię ich bliskich, są ważne z ich punktu widzenia.

Fotografię, zdaniem P. Sztompki¹⁷, można interpretować, dokonując następujących czynności: hermeneutyczna analiza fotograficzna (znaczenie, jakie nadał zdjęciu autor), semiologiczna analiza fotograficzna (formalne właściwości znaczeń zawartych w obrazie), strukturalistyczna analiza fotograficzna (treść znaczeń) oraz dyskursywna analiza obrazu fotograficznego (odbiorcy obrazu aktywnie uczestniczą w tworzeniu znaczeń lub ich modyfikowaniu).

Inspiracją do analizy dokumentów osobistych-fotografii i wzorem tej analizy była matryca danych wizualnych skonstruowana przez Piotra Sztompkę¹⁸. Pojęcie kontekstu odniósł autor do typowych dziedzin życia społecznego, „do których ludzie niejako wchodzą w toku swojego codziennego funkcjonowania, także w ciągu swojego życia. Każdy kontekst cechuje się specyfiką pod względem różnorodnych aspektów”¹⁹. Sztompka dowodzi, że kluczowe są konteksty odnoszące się do podstawowych egzystencjalnych doświadczeń każdego człowieka związanych z jego naturą biologiczną oraz nakazy będące przykładem społecznej formy bytowania ludzkiego.

Codziennosc w fotografiach – analiza danych wizualnych

Każda fotografia jest certyfikatem obecności czegoś²⁰.

Na otoczenie człowieka składają się środowisko naturalne i środowisko sztuczne, wytworzone przez niego. Takim sztucznym środowiskiem jest kampus uniwersytecki; ten konkretny poddany badaniu położony jest nad Jeziorem Kortowskim, obejmuje rozległe tereny zielone, ma unikatową architekturę (typ domów, organizacja przestrzeni, akademiki, kompleksy rekreacyjno-sportowe, budynki administracyjno-gospodarcze, budynki wydziałowe, centrum konferencyjne, biblioteka uniwersytecka itd.) oraz szatę roślinną. W kampusie uniwersyteckim, oprócz wymienionych obiektów, niemało jest zabytków, pomników, miejsc pamięci. Wszystkie

¹⁷ P. Sztompka: *Socjologia wizualna...*, s. 76–95.

¹⁸ Ibidem, s. 45.

¹⁹ Ibidem, s. 36–37.

²⁰ R. Barthes: *Światło obrazu...*, s. 87.

one są znakami tożsamości miejsca i jego historii. W tych i innych miejscach ludzie toczyli/toczą swoje życie codzienne; te i inne miejsca ludzie czynili/czynią przedmiotem fotografii.

Jak już wspomniano, do analizy fotografii wybranych do badań wykorzystano matrycę danych wizualnych odnoszącą się do kontekstów oraz aspektów społeczeństwa. Przegląd danych wizualnych umożliwił wyodrębnienie sześciu kontekstów życia społecznego, tj.: (1) nauki, (2) edukacji, (3) pracy, (4) świąt i uroczystości studenckich, (5) religii i świąt religijnych, (6) sportu i rekreacji. W każdym z tych kontekstów uwzględniono sześć aspektów: „jednostki działające, ich działania, wzajemne interakcje (i stosunki społeczne), zbiorowość (i jej strukturę), kulturę i otoczenie (środowisko)”²¹. Łącząc wymienione konteksty z występującymi w każdym z nich aspektami, można uchwycić oraz usystematyzować bogactwo kategorii zjawisk, zdarzeń i przedmiotów obecnych na fotografiach.

Jedną z ważniejszych rzeczywistości społecznych „zatrzymanych” w kadrze jest praca, wpisana w życie każdego człowieka. Fotografie stanowią źródło wiedzy na temat specyfiki pracy w danym miejscu, ukazują zarówno cel i atrybuty charakteryzujące pracę, jak i istotę podejmowanej aktywności. Dane wizualne odnoszące się do pracy naukowej, a zawarte w fotografiach wybranych przez osoby badane zaprezentowano w tabeli 1 (w ten sposób ukazano kontekst życia społecznego w strukturach Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego z perspektywy różnych zbiorowości ludzkich).

Poddawane analizie fotografie pokazują uniwersytet jako miejsce pracy pracowników naukowo-dydaktycznych. Z danych wizualnych można odczytać zakres działalności pracowników, na który składają się między innymi: prowadzenie badań, pisanie artykułów i prac zwartych, organizowanie sesji naukowych, konferencji czy zjazdów i czynne w nich uczestniczenie, przyznawanie doktoratów *honoris causa* itd. Kilka fotografii amatorskich dokumentuje IV Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny noszący tytuł *Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie*, który miał miejsce w dniach 20–22 września 2001 roku w Kortowie. Z uwagi na liczbę uczestników (1 200 osób) prace przebiegały w dwudziestu sekcjach, obrady plenarne zaś odbywały się w hali sportowej. Na analizowanych fotografiach uchwyciono także pracę naukową o dużo mniejszym zasięgu – prowadzoną w licznych kołach naukowych istniejących na wydziałach, w różnych laboratoriach (na przykład prace dotyczące pomiaru barwy) i szklarniach będących miejscem eksperymentalnych hodowli roślin. Zadania, które związane są z nauką, wymagają specjalnych form kooperacji pomiędzy jednostkami i zbiorowościami, których to działanie dotyczy.

²¹ P. Sztompka: *Socjologia wizualna...*, s. 37.

Tabela 1

Kontekst społeczny: nauka
(matryca danych wizualnych)

Aspekty					
jednostka	działanie	interakcja	zbiorowość	kultura/technika	otoczenie
profesor	wykład	obrad	uczestnicy zjazdu	materiały konferencyjne	kampus kortowski
profesor	prezentacja problemu	dyskusja	członkowie koła naukowego	„burza mózgów”	sala wykładowa
pracownik naukowo-badawczy	badanie	kooperacja	katedra	stanowisko do pomiaru barwy	laboratorium
rektor	wręczanie doktoratu <i>honoris causa</i>	święto uniwersytetu	społeczność akademicka, zaproszeni goście	tekst nadania w języku łacińskim	centrum konferencyjne
pracownik naukowy	hodowla roślin	kooperacja	katedra	eksperymentalna hodowla truskawek na różnych podłożach	tunele foliowe i szklarnie

Równie częstym tematem zebranych do badań fotografii jest inna strona pracy na uczelni, również bardzo ważna – dydaktyka (tabela 2).

Tabela 2

Kontekst społeczny: dydaktyka
(matryca danych wizualnych)

Aspekty					
jednostka	działanie	interakcja	zbiorowość	kultura/technika	otoczenie
metodyk	hospitacja	objaśnianie	grupa studentów	środki dydaktyczne	szkoła ćwiczeń
trener	nauka pływania	pokaz i objaśnianie	grupa studentów	sauna	pływalnia uniwersytecka
wykładowca	ujeżdżanie, skoki, powożenie	ćwiczenia	grupa studentów	ujeżdżalnia i stajnia	ośrodek jeździecki UWM
adiunkt	obrona pracy	egzamin	grupa studentów	praca magisterska	sala wykładowa
student	dokonywanie kwerend bibliotecznych	objaśnianie	grupa studentów	katalog online	biblioteka uniwersytecka

Na fotografiach „zapisane” są zajęcia dydaktyczne ze studentami prowadzone przez nauczycieli akademickich, odbywające się w różnym otoczeniu: w szkole ćwiczeń, na pływalni uniwersyteckiej, w ośrodku jeździeckim UWM, bibliotece uniwersyteckiej. Metodocy/wykładowcy/trenerzy/bibliotekarki podejmowali działania ze studentami w zakresie: prowadzenia zajęć, nauki pływania lub jego doskonalenia, opieki nad końmi oraz nauki jeździectwa i powożenia, pisania pracy magisterskiej i przystąpienia do jej obrony, korzystania z katalogów *online* oraz dokonywania kwerendy bibliotecznej.

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie oraz kampus uniwersytecki stanowią również miejsce pracy osób niezwiązanych z działalnością naukowo-dydaktyczną. Zatrudnieni są tutaj przedstawiciele innych zawodów, osoby, bez których życie studenckie byłoby trudniejsze i uboższe (tabela 3).

Tabela 3

Kontekst społeczny: praca
(matryca danych wizualnych)

Aspekty					
jednostka	działanie	interakcja	zbiorowość	kultura/ technika	otoczenie
rzeźbiarka	rzeźbienie	pozowanie	środowisko artystyczne	rzeźby	miejsca pracy i pomniki w Kortowie
kinooperator	wyświetlanie filmów	wspólne uczestniczenie w seansie	uczestnicy seansu	szpulowy projektor filmowy	Kino „Student” w Kortowie
wychowawczyni w przedszkolu	zbieranie i segregowanie śmieci	akcja „Sprzątanie świata”	grupa 5–6-latków	woreczki foliowe i rękawiczki	ogród przedszkolny w Kortowie
malarz	organizowanie wystaw	wspólne przeżywanie	grupa wielbicieli malarstwa	obrazy	Stara Kotłownia
kucharka	przygotowywanie posiłków	kooperacja	personel kuchenny	dania polskiej kuchni	stołówka akademicka

Na fotografiach przedstawiona jest praca osób zatrudnionych w stołówce akademickiej, dbających o czystość i porządek na terenie kampusu, pielęgnujących rośliny czy dbających o zwierzęta itd. Informacje o specyfice zawodu można odczytać ze służbowego stroju tych pracowników: uniformów charakterystycznych dla straży uniwersyteckiej lub białych fartuchów kucharek czy laborantów.

Dane wizualne przedstawiające ten kontekst życia społecznego są również bogatym źródłem wiedzy na temat przeszłości i współczesności architektury kampusu uniwersyteckiego. Dokumentują inne przeznaczenie budynku i inny rodzaj wykonywanej tam działalności. Jedna z fotografii pokazuje, że w miejscu, w którym obecnie znajduje się sala wykładowa, działało Kino „Student”, cieszące się wielką popularnością wśród mieszkańców Kortowa. Na innych fotografiach udokumentowano istnienie pracowni znanej rzeźbiarki i poetki Barbary Świtycz-Widackiej, autorki około 1 000 rzeźb. Jej trzy prace: *Kormoran* (który patrzy w stronę nieistniejącego już Kina „Student”), *Rybactwo*, *Rolnictwo*, znajdują się w Kortowie. Dane wizualne ukazują także 60-letnią historię kortowskiego przedszkola przeznaczonego dla dzieci pracowników i studentów, a opłacanego przez długie lata przez uczelnię. Inne zdjęcia przedstawiają budynek starej kotłowni, która obecnie jest jednym z najładniej zmodernizowanych obiektów zabytkowych w województwie warmińsko-mazurskim, siedzibą Centrum Innowacji i Transferu Technologii, a także miejscem wystawienniczym dla artystów. Zebrane fotografie pokazują zatem interesującą historię tych miejsc i zmianę ich funkcji.

Wybrane przez badanych fotografie dostarczają także ważnych informacji na temat uroczystości i świąt studenckich odbywających się na terenie kampusu uniwersyteckiego (tabela 4).

Tabela 4

Kontekst społeczny: uroczystości i święta studenckie
(matryca danych wizualnych)

Aspekty					
jednostka	działanie	interakcja	zbiorowość	kultura/technika	otoczenie
student	wykład inauguracyjny	ślubowanie i immatrykulacja studentów	wydziałowe środowisko akademickie	indeksy	aula uniwersytecka
student	bój wydziałów	rywalizacja	studenci i pracownicy różnych wydziałów	dekoracje	amfiteatr koło centrum konferencyjnego
student	parada studencka	konkurencja	studenci poszczególnych wydziałów	stroje, transparenty	Kortowo i ulice Olsztyna
student	wrzucanie do wody	świętowanie obrony pracy magisterskiej	mieszkańcy akademików	symboliczne przejście z gro-na studentów do społeczności absolwentów	Jezioro Kortowskie
absolwent	wręczanie dyplomów	gratulacje	absolwenci UWM	dyplomy magisterskie	aula uniwersytecka

Święta uniwersyteckie zapisane w fotografiach to przede wszystkim: ślubowanie i immatrykulacja studentów, wręczanie dyplomów ukończenia studiów magisterskich lub licencjackich absolwentom uniwersytetu. Na fotografiach zarejestrowano między innymi wygląd studentów podczas obrony (strój odświętny) oraz podczas wręczania dyplomów (togi i birety).

Częstym tematem fotografii są rytuały studenckie związane z juwenaliami. To coroczne święto studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie nosi nazwę Kortowiada od miejsca, w którym się odbywa, tzn. kampusu uniwersyteckiego Kortowo. Olsztyńskie juwenalia z roku na rok coraz bardziej zachwycają pomysłowością, perfekcją organizacji i coraz szerszym zasięgiem. Uczestniczą w nich nie tylko studenci tego uniwersytetu i mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego, lecz także coraz liczniej osoby z różnych odległych zakątków kraju. W tym roku olsztyńska Kortowiada wygrała prestiżowy plebiscyt ProJuvenes 2014 na najlepsze juwenalia w Polsce. Nieodłącznymi elementami juwenaliów, zapisanymi w fotografiach, są: parada wydziałów po ulicach Olsztyna, przejście przez studentów władzy w mieście i w uniwersytecie, wybór najpiękniejszej studentki, bój wydziałów itd. Są to zachowania zbiorowe, powtarzalne, mające wyjątkowy, własny koloryt. Z paradą studentów wiąże się kod ubioru, na który składają się między innymi koszulki charakterystyczne dla studentów poszczególnych wydziałów. Hasła na koszulkach stanowią element podtrzymujący identyfikację ze społecznością studentów, wyrażają chęć przynależności do danego wydziału, ale zawierają także walor humorystyczny. Oto kilka przykładów tego specyficznego artyzmu: „Hungry Birds” (Wydział Nauki o Żywności); „Koza z Wety” (Wydział Medycyny Weterynaryjnej); „Zaprawieni” (Wydział Prawa i Administracji); „Z nami wyjdiesz na prostą” (Wydział Nauk Medycznych), „Matka wie, że humanisz?” (Wydział Humanistyczny), „Armia Boga” (Wydział Teologii). Oprócz koszulek nieodłącznymi atrybutami parady są balony, flagi i transparenty. Stanowią one system znaków mający sens praktyczny, jak i symboliczny. Ujawniają zarówno reguły zewnętrzne, jak i wartości kulturowe społeczności studenckiej. Powtarzalną imprezą towarzyszącą juwenaliom jest także bój wydziałów, podczas którego studenci i wykładowcy angażują się w rywalizację, wykorzystując nieszablonowe postacie i stroje, na przykład w odgrywanej scenie poważny profesor, dziekan wydziału, wcielił się w postać Kena, natomiast studentka w postać Barbie. Fotografie dokumentują wszelkie występy wykonawców, ale również twarze studentów patrzących w jednym kierunku i skupiających całą uwagę na jednym zdarzeniu lub obiekcie (na przykład wykonawcy).

Przedstawione przez badanych fotografie dokumentują także ulubione miejsca sportu i rekreacji mieszkańców Kortowa (tabela 5).

Tabela 5

Kontekst społeczny: sport i rekreacja
(matryca danych wizualnych)

Aspekty					
jednostka	działanie	interakcja	zbiorowość	kultura/technika	otoczenie
księgowa	lepienie bałwana	kooperacja	rodzina	sanki	park w Kortowie
student	pływanie kajakiem	pokaz	grupa kolegów	kajaki	przystań w Kortowie
wykładowca	gra w piłkę nożną	współzawodnictwo	grupa kolegów	futbol	boisko w Kortowie
student	zjeżdżanie ze stoku	zawody narciarskie	zawodnicy	narty i kijki	górka kortowska
studentka	opalanie się	odpoczynek	grupa koleżanek	pomost	plaża w Kortowie

„Zapisane” w fotografiach formy wypoczynku i miejsca ich realizacji są uniwersalne. Składają się na nie plażowanie i grillowanie na kortowskiej plaży, spacery alejkami parku istniejącego na terenie kampusu, zabawy zimowe dzieci i dorosłych na śniegu i lodzie, niegdyś także narciarstwo na kortowskiej górze. Sport to dziedzina, w której liczy się współzawodnictwo i w której ludzie porównują się z innymi w sposób najbardziej wymierny. Dzieje się tak zarówno podczas zawodów lekkoatletycznych na stadionie, jak i podczas meczów piłki nożnej i siatkówki na boisku. Walka o wynik wpisana była także w rozgrywki siatkarki AZS Olsztyn. Fotografie szczelnie wypełnionej hali sportowej w trakcie takiego meczu pokazują, że współzawodnictwo było ważne zarówno dla siatkarki, jak i dla ich kibiców. Na fotografiach odnajdujemy liczne obiekty sportowe umożliwiające korzystającym z nich osobom rozwój fizyczny w ogóle i rozwój w poszczególnych dyscyplinach sportowych: stadion lekkoatletyczny, hala sportowa, basen pływacki, korty tenisowe, przystań żeglarska, siłownia itd.

Bardzo istotny kontekst związany z życiem codziennym, a zapisany w fotografiach osób badanych stanowi religia i obchodzone w jej ramach święta religijne. Życie religijne człowieka jest nasycone symboliką i znaczeniami oraz złożonymi formami rytuału (tabela 6).

Kontekst życia religijnego uwidoczniony na fotografiach obejmuje uczestnictwo w mszach świętych w niedziele i podczas świąt kościelnych, w drodze krzyżowej (14 stacji rozstawionych w miasteczku akademickim), śpiewanie w chórze czy zespole kościelnym. Dokumentowanie tych praktyk stanowi potencjalne źródło wiedzy o tym, co dla ludzi jest ważne i godne rejestracji. Umocnieniu wspólnoty służą wspólne wigilie

Tabela 6

Kontekst społeczny: religia i święta religijne
(matryca danych wizualnych)

Aspekty					
jednostka	działanie	interakcja	zbiorowość	kultura/technika	otoczenie
student	udział w mszy świętej	poczucie wspólnoty	grupa modlitewna	Pismo Święte	Kościół
ksiądz	chodzenie po kolędzie	nawiązywanie kontaktu	mieszkańcy akademika	tradycja	akademik
studentka	gotowanie	kolacja wigilijna	koledzy i koleżanki	potrawy wigilijne	pokój w akademiku
ksiądz	udział w drodze krzyżowej	wspólna modlitwa	społeczność akademicka	krzyż i stacje drogi krzyżowej	kampus akademicki
student	śpiewanie	kooperacja	chórzyści	śpiewniki	chór parafialny

organizowane przez mieszkańców akademików. Na zdjęciach uchwycone zostały momenty dzielenia się opłatkiem, wspólnego ubierania choinki, wręczenia sobie prezentów itd. Tradycyjne zachowania związane ze świętami Bożego Narodzenia są elementem kultury szczególnie silnie jednoczącym grupę społeczną. Podobną funkcję pełnią tradycyjne spotkania księdza chodzącego po kolędzie z mieszkańcami akademików. Jak widać na fotografiach, panująca na spotkaniach atmosfera, mimika twarzy ich uczestników, ich mowa ciała świadczą o potrzebie tego typu spotkań.

Zakończenie

Fotografie to obrazy przedstawiające rzeczywistość społeczną. Stanowią nośniki pamięci konkretnych osób czy grup społecznych. Paul Ricoeur²² dowodzi, że fotografie utrwalają wyjątkowe, jedyne w swoim rodzaju, niepowtarzalne zdarzenia i są z nimi nierozzerwalnie związane. Inaczej jest ze znaczeniami, jakie ludzie nadają zdarzeniom uwiecznionym na fotografiach. Interpretacja tego samego zdjęcia nie jest/nie musi być taka sama, zwłaszcza że znaczenia, „mówiąc metaforycznie, wypłynęły na powierzchnię, stały się bardziej bezpośrednio obserwowalne”²³.

²² P. Ricoeur: *Język, tekst, interpretacja: wybór pism*. Przeł. K. Rosner. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989, s. 97.

²³ P. Sztompka: *Wyobrażenia wizualne i socjologia*. W: *Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej*. Red. M. Bogunia-Borowska, P. Sztompka. Wyd. 2. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2012, s. 12.

Przyjęta w przedstawionym artykule perspektywa socjologiczna pozwala na badanie życia codziennego ludzi. Uzyskany materiał – dane wizualne – stanowi bogate źródło wiedzy na temat codzienności społecznej kampusu uniwersyteckiego Kortowo. Analiza danych wizualnych zaprezentowana w tym tekście dotyczyła oglądu występujących na fotografiach kontekstów i aspektów życia codziennego. Dostarczone przez badanych fotografie pozwoliły na zbudowanie obrazu codzienności Kortowa, pięknego kampusu uniwersyteckiego.

Na obraz codzienności (przeszłej i współczesnej) Kortowa składa się przede wszystkim specyfika pracy (naukowej, dydaktycznej, technicznej) osób zatrudnionych w miasteczku akademickim. Ten obraz codzienności dopełniają studenci, aktywni uczestnicy zarówno procesu edukacji (udział w wykładach, ćwiczeniach, praktykach, dokonywanie kwerend bibliotecznych), jak i innych działań, związanych z odpoczynkiem (grillowanie nad Jeziorem Kortowskim), rozwijaniem pasji i zainteresowań (uczestniczenie w kołach naukowych), wspólnym świętowaniem (juwenalia, immatrykulacja itd.). Analizowane fotografie ukazują także obraz codzienności ludzi w sferze religii i świąt religijnych (na przykład msza w akademickim kościele, droga krzyżowa, przyjmowanie księdza po kołędzie). Na obraz codzienności osób związanych z Kortowem składa się również sport (piłka siatkowa, koszykówka) i rekreacja (spacery, plażowanie, żeglowanie po jeziorze). Przedstawione działania utrwalonych na fotografiach osób i zachodzące pomiędzy nimi interakcje odbywają się w różnych miejscach kortowskiego kampusu, tych mających już długą historię (Stara Kotłownia) i tych zbudowanych w ostatnich latach (biblioteka, pływalnia uniwersytecka).

Badane osoby poprzez wybór do analizy takich, a nie innych fotografii nadały im znaczenie, a przekazując te fotografie odbiorcy, umożliwiały ich interpretację. Potwierdza to tezę Georga Simmela, że „każdą jednostkę w pewnym sensie otacza mniejsza lub większa sfera promieniującego z niej znaczenia, w której zanurza się każdy, kto z nią obcuje”²⁴.

Bibliografia

- Barthes R.: *Światło obrazu: uwagi o fotografii*. Przeł. J. Trznadel. Warszawa: Wydawnictwo „KR”, 1996.
- Bogucka M.: *Życie codzienne – spory wokół profilu badań i definicji*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1996, T. 44, nr 3.
- Emmison M., Smith P.: *Researching the Visual*. London: Sage, 2000.

²⁴ G. Simmel: *Socjologia*. Przeł. M. Łukasiewicz. Wstępem opatrzył S. Nowak. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1975, s. 425.

- Garbula J.M.: *Znaczenia historyczne w edukacji początkowej. Narracyjne konstruowanie historii rodzinnych*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2010.
- Goffman E.: *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Przeł. H. Datner-Śpiewak, P. Śpiewak. Oprac. i słowem wstępnym opatrzył J. Szacki. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2008.
- Pink S.: *Doing Visual Ethnography*. London: Sage, 2001.
- Ricoeur P.: *Język, tekst, interpretacja: wybór pism*. Przeł. K. Rosner. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989.
- Simmel G.: *Socjologia*. Przeł. M. Łukasiewicz. Wstępem opatrzył S. Nowak. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1975.
- Sulima R.: *Antropologia codzienności*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000.
- Szarota T.: *Życie codzienne – temat badawczy czy tylko popularyzacja*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1996, nr 3.
- Sztompka P.: *Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.
- Sztompka P.: *Wyobrażenia wizualna i socjologia*. W: *Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej*. Red. M. Bogunia-Borowska, P. Sztompka. Wyd. 2. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2012.
- Sztompka P.: *Życie codzienne – temat najnowszej socjologii*. W: *Socjologia codzienności*. Red. P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2008.
- Watson D.: *Home from Home: the Pub and Everyday Life*. In: *Understanding Everyday Life*. Eds. T. Bennet, D. Watson. Oxford: Blackwell, 2002.
- Znaniecki F.: *On Humanistic Sociology*. Ed. R. Bierstedt. Chicago: The University of Chicago Press, 1969.

Joanna Maria Garbula

Everyday Life Documented in Photographs Analysis of a Photograph as an Example of Empirical Material

Summary: The article presents one of the ways in which photographs can be employed in studies on everyday life. The purpose has been to recognize and describe elements of everyday life found in private photographs submitted to analysis. The personal documents method was used because amateur photographs belong to this category of documents. The visual data matrix elaborated by P. Sztompka was applied.

The analysis of visual data suggests that the photographs document six contexts of social life (science, work, education, college holidays and celebrations, religion and religious holidays, and finally sports and recreation). Additionally, each context was interpreted from the perspective of the individuals

involved, their actions and interactions, communities, culture and the surroundings.

Key words: everyday life, photography, method of identification forms, visual data, microhistory

Joanna Maria Garbula

Der mittels Fotografien dargestellte Alltag Die Analyse der Fotografie als eines empirischen Materials

Zusammenfassung: Der Artikel schildert eine von den Methoden, eine Fotografie bei der Alltagserforschung auszunutzen. Die Forschung bezweckte, die einzelnen Elemente des täglichen Lebens an den zu untersuchten privaten Fotografien zu erkennen und zu beschreiben. Man verwendete die Methode der Ausweispapiere, denn die amateurhaften Fotografien werden zu der Kategorie der Dokumente gezählt. Die Fotografien wurden anhand der von P. Sztompka entwickelten Matrize der visuellen Daten analysiert.

Aus der Analyse der visuellen Daten geht hervor, sie betreffen sechs Bereiche des gesellschaftlichen Lebens, die den Menschen in ihrem Leben zuteilwerden (Bildung, Erziehung, Arbeit, Feiertage und Studentenfeier, Religion, Religionsfeier, Sport und Rekreation). Jeder Aspekt des Lebens war auch hinsichtlich der handelnden Personen, Tätigkeit, Interaktionen, menschlichen Gemeinschaften, Kultur und Umwelt betrachtet.

Schlüsselwörter: Alltag, Fotografie, Methode der Ausweispapiere, visuelle Daten, Mikrogeschichte